

УДК 378.22: 377 – 005.336.2

*Юлія Халемендик,
м. Запоріжжя*

РОЗВИТОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано процес розвитку міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи. Визначено й обґрунтовано її складові: іншомовну, соціокультурну і комунікативну компетентності. Доведено вплив міжкультурної професійної компетентності на професійну свідомість майбутніх магістрів педагогіки вищої школи, їхні професійні цінності. Проаналізовано залежність стилю професійного спілкування майбутнього викладача від його міжкультурної професійної компетентності.

Ключові слова: *іншомовна компетентність, комунікативна компетентність, магістр, міжкультурна професійна компетентність, соціокультурна компетентність.*

Постановка проблеми. Процес модернізації освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність фахівців до виконання професійної діяльності в міжкультурному середовищі. Вища освіта нашої країни зазнає змін відповідно до процесів європейської інтеграції, що

підтримуються урядом України та Міністерством освіти і науки. Навчання іноземної мови майбутніх викладачів вищої школи було й залишається невід'ємним складником процесу формування сучасного науково-педагогічного працівника. Про значущість виконання цього соціального замовлення свідчить той факт, що показник рівня володіння іноземною мовою включений у кваліфікаційну характеристику випускника магістратури. Оновлення змісту іншомовної освіти фахівців у нашій країні відповідає вимогам документів Ради Європи: «Білінгвальна освіта: основні стратегічні завдання», «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», «Європейський мовний портфель».

Отже, оновлення змісту іншомовної освіти як складової міжкультурної професійної компетентності майбутнього викладача вищої школи на тлі процесів глобалізації та інтеграції України у світовий освітній простір підвищує вимоги до формування професійно компетентних магістрів, що навчаються на спеціальності «Педагогіка вищої школи».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування міжкультурної професійної компетентності вивчають такі зарубіжні науковці, як: І. Бім, М. Бірам, В. Бухбіндер, Е. Зеєр, Р. Мільруд, Є. Пасов, В. Сафонова, М. Свейн, Д. Хаймста ін. Підготовці майбутніх фахівців до професійного іншомовного спілкування присвячено праці вітчизняних дослідників: Д. Демченко, О. Тарнопольського, О. Хоменка та ін.

Актуальність зазначеної проблеми посилюється виявленою суперечністю між: об'єктивною потребою суспільства у викладачах і науковцях, здатних розв'язувати завдання професійної діяльності у вищій школі на міжнародному рівні у зв'язку із сучасними тенденціями європейських держав створити в майбутньому єдину систему різнорівневої вищої освіти, необхідністю тісної співпраці з закордонними колегами та реальним станом готовності науково-педагогічних працівників до іншомовної професійної комунікації.

Загальні питання професійної підготовки фахівців, її змісту, моделей досліджували А. Алексюк, І. Бех, В. Галузинський, С. Гончаренко, Р. Гуревич, М. Євтух, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Хомич, О. Щербак та ін.

Міжкультурна компетентність викладачів вищої школи в сучасній педагогічній теорії і практиці досліджується з позиції світових освітніх тенденцій, іншомовного професійного спілкування, соціокультурних взаємодій тощо. Міжкультурна компетентність

майбутніх фахівців стала об'єктом досліджень сучасних українських науковців: І. Бахова, С. Радула, А. Токаревої та ін. Ми погоджуємося з твердженням І. Бахова, що міжкультурну компетентність фахівців слід розуміти як «інтегративно-динамічне особистісне утворення, що характеризується системою професійних знань, умінь і якостей, які забезпечують можливість фахівцеві регулювати свої професійні дії» [2, с. 3]. Автор довів, що особливий інтерес у практиці професійного зростання майбутніх перекладачів викликає проблема оволодіння ними вербальними та невербальними моделями спілкування, що властиві іншомовним спільнотам.

Цілком очевидно, що поняття «міжкультурна професійна компетентність» не має єдиного тлумачення. Проаналізувавши доробки сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників, ми розумімо міжкультурну професійну компетентність як здатність дорослого встановлювати й підтримувати соціокультурні професійні контакти з колегами з іншомовного середовища. Міжкультурна професійна компетентність фахівців – це сукупність знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно взаємодіяти у професійній діяльності з партнерами з інших культур на професійному рівні; це інтегративне соціально-особистісне новоутворення, що поєднує знання, уміння й навички, які розвиваються у дорослого впродовж життя в процесі іншомовного спілкування з представниками інших культур.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз ролі міжкультурної професійної компетентності в підготовці майбутніх магістрів педагогіки вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Охарактеризуємо специфіку підготовки магістрів за спеціальністю 8.18011121 «Педагогіка вищої школи». Провідна ідея цієї підготовки ґрунтується на поєднанні неперервної професійної освіти, на положеннях про наступність і ступеневість підготовки фахівця, здатного до інноваційної науково-педагогічної діяльності. Освітньо-професійна програма підготовки відповідає освітньо-кваліфікаційній характеристиці магістра специфічних категорій та складається з двох частин: освітньої і науково-дослідницької. Освітня частина магістерської підготовки містить професійно-орієнтовану гуманітарну і соціально-економічну підготовки, а також природничо-наукову, професійну та практичну підготовки, які орієнтовані на поглиблене розуміння професійних проблем. Науково-дослідницька частина передбачає підготовку та захист магістерської кваліфікаційної роботи. Метою магістерської програми зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» є підготовка

майбутніх викладачів, які зможуть, ґрунтуючись на новій філософії вищої освіти, застосовувати сучасні освітні технології в процесі професійної діяльності у вищому навчальному закладі.

Сучасний напрямок освітньої діяльності у вищій школі націлено на поширення міжкультурних зв'язків між вітчизняними і зарубіжними університетами, академіями, інститутами; налагодження міжнародних контактів і наукового співробітництва; обмін висококваліфікованими викладачами і науковцями; культурно-навчальний обмін студентами. Зрозуміло, що визначені напрями вимагають від магістрів як майбутніх науково-педагогічних працівників відповідного рівня міжкультурної професійної компетентності. Не можна не погодитися з академіком В. Андрущенком, який «вважає однією з найсуттєвіших проблем – відповідність освітніх систем потребам цивілізаційних і культурних процесів, необхідність розв'язання якої періодично відчуває не тільки вітчизняна, а й уся світова освітня система» [1, с. 9].

Слід зауважити, що усвідомлення майбутнім викладачем вищої школи національно-специфічних особливостей науково-педагогічної діяльності колег із інших країн, здатність працювати в соціально-педагогічній системі, що характеризується взаємодією різних культур, пристосовувати стиль викладання до іншомовних культурних контекстів, розуміти глобальний контекст світової освітньої галузі сприяє розвитку власної міжкультурної професійної компетентності. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати роль іншомовної, соціокультурної і комунікативної компетентностей як важливих складових міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи.

У контексті нашого дослідження провідна роль належить саме іншомовній компетентності. У дослідженні І. Секрет, іншомовна компетентність розглядається як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується в психологічній і технічно-операційній готовності дорослого до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем [6]. Авторка стверджує, що іншомовна комунікативна компетентність є особистісним ресурсом, що забезпечує можливість використання іноземної мови як засобу вирішення професійних завдань. Однак, слід зауважити, що в сучасних педагогічних дослідженнях із теорії і методики професійної освіти вітчизняні науковці поняття іншомовної компетентності,

іншомовної комунікативної компетентності фахівців різних галузей у контексті міжкультурної професійної компетентності розуміють як професійно значущу інтегративну якість особистості представника певної професії, системно-ціннісне новоутворення, що забезпечує декодування іншомовної професійної інформації (міжнародних документів, професійної термінології), творче використання її у практичній професійній діяльності (безпосередніх контактах з іноземними колегами) і здатність вільно здійснювати професійну діяльність в міжнародному полікультурному професійному середовищі.

З нашої точки зору, володіння іноземною мовою стає інструментом, що дозволяє не тільки фахівцю вільно орієнтуватися у відкритому професійному середовищі, але й якісно виконувати свої професійні функції, розширювати свій професійний і соціокультурний кругозір у процесі залучення до різноманітних джерел інформації, у тому числі й до засобів сучасних комунікацій. Спілкування іноземною мовою у професійних ситуаціях є невід'ємною складовою міжкультурної професійної компетентності педагогів і науковців, а важливість удосконалення іншомовної компетентності протягом життя дорослого не викликає сумнівів.

У структурі міжкультурної професійної компетентності соціокультурна і комунікативна компетентності також мають певне значення. Вітчизняні педагоги стверджували, що соціокультурна компетентність є передумовою загальнокультурного розвитку суспільства. Сучасні дослідники О. Жорнова, І. Закір'янова, В. Сафонова соціокультурну компетентність визначають як: «здатність особистості, що проявляється як ефективний вплив на життєдіяльність інших громад, переосмислення, усвідомлення існування інших культурних значень раніше привласненого сенсу життєдіяльності» [3, с. 93]; інтегральну якість особистості, що дозволяє їй конструювати свою поведінку й відносини з партнерами по спілкуванню [5]. Отже, соціокультурна компетентність є важливою складовою міжкультурної професійної компетентності дорослого.

Здійснений аналіз психолого-педагогічних праць видатних учених І. Зязюна, А. Хуторського, Н. Чепелевої та ін. дозволив стверджувати, що існує певна різноплановість щодо розуміння науковцями комунікативної компетентності. Так, науковці доводять що цей вид компетентності формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом спілкування між людьми. Досвіду ефективного спілкування дорослий набуває не тільки в процесі безпосередньої взаємодії, а також у процесі опосередкованої (з

героями літератури, театру, кіно тощо), звідки особистість отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій. Отже, комунікативну компетентність як складову міжкультурної професійної компетентності, на нашу думку, слід визначати як: сукупність внутрішніх ресурсів дорослої людини, що необхідні для побудови ефективних міжособистісних, міжгрупових комунікацій; здатність встановлювати професійні контакти з іноземними колегами; комплекс знань, умінь і навичок, що сприяють ефективній взаємодії в соціальному середовищі.

З огляду на вищезазначені обґрунтування міжкультурної професійної компетентності фахівців, ми вважаємо, що цей вид професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи – це професійна особливість, яка характеризується обсягом і характером засвоєних знань, умінь, навичок з іншої культури, з іноземної мови, що розвиваються в процесі професійної діяльності, неформальної освіти і самоосвіти. Отже, міжкультурну професійну компетентність зазначених магістрів можна також визначити як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується у психолого-педагогічній готовності дорослого до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії в іншомовному професійному середовищі.

Аналіз результатів загальноєвропейських наукових досліджень змістовних питань із міжкультурної професійної компетентності дозволив нам виділити такі компоненти міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи: 1) гностичний: система знань про сутність та особливості професійного спілкування; про стилі іншомовного спілкування; 2) загальнокультурний: загальнокультурна компетентність, яка дозволяє вловити, зрозуміти особливості наукового спілкування, приховані змісти, асоціації тощо; 3) комунікативний: комунікативні вміння, які дозволяють встановлювати контакт із науково-педагогічними співробітниками інших країн; керувати ситуацією взаємодії з суб'єктами іншомовної комунікації, культура мовлення; експресивні вміння, перцептивно-рефлексивні вміння, які забезпечують можливість пізнання професійного рівня партнера спілкування та розуміння свого професійного рівня; 4) емоційний: гуманістична установка на спілкування, інтерес до професійних напрацювань науковців і педагогів інших країн; толерантність; готовність вступати в особистісні,

діалогічні взаємини, розвинуті емпатія та рефлексія; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивні Я-концепція та психоемоційний стан [4, с. 47].

Висновки. За результатами теоретичного аналізу відзначимо, що складові міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи формуються на основі взаємопов'язаного соціокультурного, соціолінгвістичного і мовного розвитку відповідно до їх вікових, психофізіологічних особливостей, професійних і особистісних інтересів на кожному етапі оволодіння магістрами міжкультурною професійною компетентністю. Особливою роллю міжкультурної професійної компетентності є її зв'язок із професійною свідомістю фахівців, їхніми професійними цінностями, оскільки йдеться про ступінь сформованості рівня і стилю професійного спілкування майбутніх викладачів і науковців у різних ситуаціях професійної діяльності.

У подальшому вбачаємо здійснити вивчення педагогічних умов розвитку міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи у формальній і неформальній освіті.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. Університетська освіта: тенденції змін / Віктор Андрущенко // Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часоп. / гол. ред. В. П. Андрущенко. – Київ : «Педагогічна преса», 2012. – № 2. – С. 5–15.
2. Бахов І. С. Формування професійної міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Іван Степанович Бахов ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 20 с.
3. Жорнова О. І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу / О. І. Жорнова // Вища освіта України. – Додаток 3 (Т. 3). Тематичний випуск «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору». – Київ : «Педагогічна преса», 2006. – С. 93–100.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [наук. ред.: укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Закір'янова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ірина Аксанівна Закір'янова; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 22 с.
6. Секрет І. В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення / І. В. Секрет // Зб. наук. пр. Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – №2. – С. 35–41.

Юлія Халемєндик

РАЗВИТИЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ПЕДАГОГИКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

В статье проанализирована специфика развития межкультурной профессиональной компетентности будущих магистров педагогики высшей школы. Определены и охарактеризованы ее составляющие: иноязычная, социокультурная и коммуникативная компетентности. Охарактеризовано влияние межкультурной профессиональной компетентности на профессиональное сознание будущих магистров педагогики высшей школы, их профессиональные ценности. Установлена зависимость стиля профессионального общения будущего преподавателя от его межкультурной профессиональной компетентности.

Ключевые слова: *магістр, иноязычная компетентность, коммуникативная компетентность, межкультурная компетентность, социокультурная компетентность.*

Julia Khalemendyk

ROLE OF INTERCULTURAL PROFESSIONAL COMPETENCE IN TRAINING OF FUTURE MASTERS OF PEDAGOGY OF HIGHER SCHOOL

Higher Education in our country is changing in accordance to the processes of European integration that is supported by the government of Ukraine and the Ministry of Higher Education and Science. The urgency of the problem is enhanced by contradictions between: the objective need of society for teachers and researchers able to solve the problems of professional activities in Higher School institutions at the international level that are associated with modern trends of European nations to make in future a unified system of multilevel Higher Education, the need for close collaboration with foreign colleagues and the real situation with willingness of up-to date teachers and researchers for foreign language professional collaboration. The Purpose of the article – theoretical analysis of the role of intercultural professional competence in the training of future masters of Pedagogy of Higher School.

Intercultural professional competence of future masters of Pedagogy of Higher School is considered to be the integrated personal and professional activities which refers to psycho-pedagogical willingness of an adult to perform professional activities successfully, productively and efficiently, using the foreign language or foreign culture and interact effectively in a foreign professional environments.

According to the results of the theoretical analysis we note that the constituent components of the intercultural professional competence of future masters of Pedagogy of Higher School competence is formed on the basis of the interconnected socio-cultural, socio-linguistic and language development due to their age and psychophysical characteristics and due to their professional and personal interests on each stage of the intercultural professional competence of the masters. One of the main parts of intercultural professional competence is its connection with professional awareness of masters, their professional value, since it is about degree of formation of the level and style of communication of future teachers and researchers while conducting different professional activities. Further we considered learning of pedagogical conditions for the development of intercultural professional competence of future masters of Pedagogy of Higher School in formal and informal education.

Keywords: *foreign language competence, communicative competence, master, intercultural competence, socio-cultural competence.*

References

1. Andrushchenko, V. (2012). *Universytetska osvita: tendentsii zmin*. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 2. Kyiv : Pedahohichna pressa, 5–15.
2. Bakhov, I. S. (2011). *Formation of professional competence of intercultural translators in higher education*. Kyiv, 20.
3. Zhornova, O. I. (2006). *The socio-cultural competence of students in the context skip the «weak links» modern educational process*. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 93–100.
4. Nikolayeva, S. Yu. Ed. (2003). *Common European Framework of Reference for Languages : Learning, Teaching, Assessment*. Kyiv: Lenvit, 273.
5. Zakiryanova, I. A. (2006). *Formuvannia sotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnikh vchyteliv inozemnoi movy v protsesi profesiinoi pidhotovky*, Kyiv, 22.
6. Sekret, I. V. (2010). *Inshomovna profesiina kompetentnist: problema vyznachennia*. *Zbirnyk naukovykh prats' Berdyans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, 2. Berdyans'k : BDPU, 35–41.

Одержано 26.05.2016 р.